

УДК 657.47

Садовська І.Б., к. е. н., доцент,
завідувач кафедри обліку і аудиту
Луцький національний технічний університет

ОБЛІК ДОХОДІВ І ВИТРАТ В УПРАВЛІННІ НАДЗВИЧАЙНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

© Садовська І.Б..

Визначено і обґрунтовано місце надзвичайної діяльності в системі управління сільськогосподарським підприємством. Розглянуто управлінський облік доходів і витрат надзвичайної діяльності як систему з повноцінним набором взаємопов'язаних елементів. Досліджено вхідні і вихідні інформаційні потоки щодо надзвичайної діяльності у взаємозв'язку з іншими обліковими підсистемами.

Ключові слова: надзвичайні доходи, надзвичайні витрати, облік надзвичайної діяльності

Defined and justified place in the emergency management system of agricultural enterprise. We consider management accounting of revenues and expenses of an activity as a system with a full set of interrelated elements. Research input and output data flows of emergency activities in conjunction with other accounting subsystems.

Keywords: extraordinary, extraordinary expenses, records of emergency

Определено и обосновано место чрезвычайной деятельности в системе управления сельскохозяйственным предприятием. Рассмотрен управленческий учет доходов и затрат чрезвычайной деятельности как систему с полноценным набором взаимосвязанных элементов. Исследованы входящие и исходящие информационные потоки относительно чрезвычайной деятельности во взаимосвязи с прочими учетными подсистемами.

Ключевые слова: чрезвычайные доходы, чрезвычайные затраты, учет чрезвычайной деятельности

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Сільськогосподарські підприємства є унікальними стосовно кількості надзвичайних подій в процесі їх господарської діяльності. Це обумовлено значною залежністю сільськогосподарського виробництва від природних умов і політичних спрямувань уряду.

В умовах ринкової економіки, до якої з великими потугами пристосовуються сільськогосподарські підприємства, управління

надзвичайною діяльністю набуває першочергового значення з тих причин, щоб зменшити ризики при виникненні надзвичайних ситуацій, які за даними статистики почастишали за останні десять років. Ефективне управління неможливе без інформаційного забезпечення про стан надзвичайних подій, величини втрат при їх виникненні, аналізу втрат і можливих альтернатив ліквідації негативних наслідків, оцінки джерел фінансування заходів для ліквідації наслідків надзвичайних подій.

Таке інформаційне забезпечення спроможна здійснити належним чином організована обліково-аналітична система, яка водночас повинна подати інформацію про сучасні наслідки і представити аналітичні ресурси про подібні надзвичайні події минулих періодів з метою порівняння втрат, витрат на заходи з ліквідації наслідків надзвичайних подій, і вироблення нових варіантів рішень для управління надзвичайною діяльністю.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Дослідженню теоретичних проблем надзвичайної діяльності в системі управлінського обліку та практичних аспектів їх розв'язання присвячені праці таких вітчизняних та зарубіжних науковців як Н. Алпатової, Л. Алексеюка, Ф. Бутинця, В. Батищева, С. Голова, Р. Грачової, Н. Горицької, С. Зубілевич, М. Кужельного, Г. Нашкерської, М. Пушкаря, В. Сопка, та багатьох інших. Вчені внесли вагомий науковий вклад в розвиток теорії і практики обліку доходів і витрат в управлінні надзвичайною діяльністю, у визначенні їх ролі і місця в системі сільськогосподарського виробництва. Проте, дискусійними залишаються питання щодо виокремлення обліку доходів і витрат надзвичайної діяльності з притаманними лише йому специфічними рисами для формування аналітичної бази даних за визначений період часу (десять-двадцять років), що сприятиме розробленню альтернативних рішень для ефективного управління сільськогосподарським виробництвом в умовах невизначеності.

Цілі статті. Метою публікації є визначення і обґрунтування місця надзвичайної діяльності в системі управління сільськогосподарським підприємством. Розглядаючи управлінський облік доходів і витрат надзвичайної діяльності як систему з повноцінним набором взаємопов'язаних елементів, досліджено вхідні і вихідні інформаційні потоки щодо надзвичайної діяльності у

взаємозв'язку з іншими обліковими підсистемами.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Невизначеність, яка все більше опановує сільськогосподарську діяльність, загострює старі і породжує нові облікові проблеми. Значною мірою це стосується обліку наслідків надзвичайних подій, які підсилюють невизначеність і невпевненість сільськогосподарських підприємств у розвитку галузі.

Аналітичний огляд публікацій стосовно обліку надзвичайної діяльності показав відсутність активного наукового дослідження даної проблематики. Захищена кандидатська дисертація «Облік та аудит надзвичайних доходів і витрат підприємств» Міклухи О.Л. розкриває актуальні проблеми удосконалення обліку та аудиту надзвичайних доходів і витрат на підприємствах України. В роботі визначено сутність надзвичайних доходів і витрат, запропоновано їх класифікацію для потреб обліку та аудиту, розроблено рекомендації щодо удосконалення методології та методики обліку й аудиту надзвичайних доходів і витрат за сучасних умов, деталізовано функції бухгалтерії в період ліквідації наслідків надзвичайної події, розроблено основні положення щодо роботи працівників бухгалтерії за умов надзвичайної діяльності підприємства та рекомендовано їх включення до посадових інструкцій, тощо [1].

Стосовно обліку надзвичайної діяльності сільськогосподарської галузі, слід відмітити наукові праці аспіранта Настенко М.М., яка в статті «Вдосконалення внутрішнього контролю надзвичайної діяльності в сільськогосподарських підприємствах» проводить дослідження сучасного стану внутрішнього контролю надзвичайної діяльності сільськогосподарських підприємств України та пропонує авторські розробки стосовно проведення постійного моніторингу в процесі провадження надзвичайної діяльності для якісної оцінки її результатів, що дозволить мінімізувати ризики діяльності підприємства у разі їх своєчасного і професійного використання.

В інших публікаціях лише частково згадується тема надзвичайної діяльності та її обліково-аналітичного забезпечення, яка актуалізується в сучасних кризових умовах.

Облік, який віддзеркалює факти і події в минулому, тобто ті, які відбулися, не повинен бути технічним реєстратором. Сучасна спрямованість обліку на можливість попередження ризикових,

надзвичайних подій, або обґрунтування шляхів їх запобігання чи зменшення величини втрат, є важливою функцією на даному етапі розвитку ринкових відносин в аграрному секторі економіки України. Потребує уточнення категорійний апарат щодо надзвичайної діяльності, а також чітке розділення меж звичайної і надзвичайної діяльності, що упорядкує систему обліку і аналізу для прийняття управлінських рішень стосовно попередження або ліквідації наслідків надзвичайних подій.

Надзвичайна подія – подія або операція, яка відрізняється від звичайної діяльності підприємства, та не очікується, що вона (подія) повторюватиметься періодично або в кожному наступному звітному періоді.

Положенням №1099 передбачено повний перелік надзвичайних подій, а також міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, що відповідають за класифікацію ознак таких подій.

Надзвичайні події за своїм походженням бувають техногенні, природні, соціально-політичні та воєнні.

До надзвичайних подій техногенного характеру належать транспортні аварії (катастрофи), пожежі, неспровоковані вибухи чи їх загроза, аварії з викидом (загрозою викиду) небезпечних хімічних, радіоактивних, біологічних речовин, раптове руйнування споруд та будівель тощо.

Надзвичайними подіями природного характеру являються землетруси, зсуви, обвали, осідання земної поверхні, сильний вітер, шквали, крупний град, сильна ожеледь і хуртовина, засуха, заморозки, повінь, паводки, природні пожежі, інфекційна захворюваність людей, сільськогосподарських тварин та інші.

До надзвичайних подій соціально-політичного характеру належать події, пов'язані з протиправними діями терористичного і антиконституційного спрямування: здійснення або реальна загроза терористичного акту (збройний напад, захоплення і затримання важливих об'єктів, систем зв'язку, телекомунікацій) .

Надзвичайні події воєнного характеру, пов'язані з наслідками застосування зброї або звичайних засобів ураження, під час яких виникають зруйнування атомних, гідроелектричних станцій, складів і сховищ радіоактивних і токсичних речовин.

Для сільськогосподарських підприємств більш характерними є надзвичайні події природного характеру, які складають чималу

питому вагу в загальній величині діяльності. Проблема в тому, що у звітності така інформація відсутня через недосконалість облікової методології галузевого спрямування. Для дослідження використовуються аналітичні дані, отримані шляхом вибірок і усного опитування відповідних працівників сільськогосподарських підприємств. Така інформаційна обмеженість не дає можливості створити відповідну базу для аналізу і узагальнення даних про надзвичайні події з метою розробки альтернативних рішень можливого впливу на ситуацію через попередження або якомога більшого попередження ризиків.

Обов'язковою підставою для відображення в бухгалтерському та податковому обліку перебігу надзвичайної події є належним чином оформлені документи, які б засвідчували факт та дату настання такої події.

Відповідні акти видають органи пожежного нагляду, служби органів міністерства надзвичайних ситуацій, санітарно-епідеміологічні служби та інші. У випадку, якщо на підприємстві надзвичайна подія ще не відбулася, але існує загроза її виникнення, документальним підтвердженням можливого настання надзвичайної події являються довідки, видані відповідними експертними комісіями, що підтверджують загрозу перебігу тої чи іншої події і дають можливість визначати витрати на запобігання такої події як надзвичайні.

Відповідно до ст.3 Інструкції № 69 у разі виникнення на підприємстві техногенних аварій, пожежі чи стихійного лиха станом на день після закінчення таких явищ господарюючим суб'єктом обов'язково проводиться суцільна інвентаризація майна. Під суцільною інвентаризацією розуміють перевірку наявності всіх матеріальних цінностей, що перебувають у відповідному місці зберігання (на складі, коморі тощо) та знаходяться під звітом тієї чи іншої особи.

У процесі проведення інвентаризації з'ясовується які активи втрачено підприємством, ступінь пошкодження активів та можливість їх подальшого використання, визначаються активи, які повністю зіпсовані і не підлягають експлуатації, складаються відповідні інвентаризаційні описи. Експертною комісією затверджується акт, де фіксується причина пошкодження та знищення майна підприємства, а також визначається розмір понесених

підприємством матеріальних збитків в результаті надзвичайної події.

Частково зіпсовані активи підлягають ремонту (вартість якого визначається інвентаризаційною комісією), а знищені активи - повному списанню з балансу.

Документи, що видаються службами органів Міністерства з надзвичайних ситуацій виступають підтвердженням того, що на підприємстві мала місце надзвичайна подія і дають можливість провести списання активів як результат перебігу надзвичайної події.

Структура і зміст окремих показників форм фінансової звітності і приміток потребують узгодженості підходів при відображенні надзвичайних подій у звіті про фінансові результати та звіті про рух грошових коштів.

Знищені в результаті надзвичайної події активи підприємства відносяться до надзвичайних витрат суб'єкта господарювання. До останніх також належать витрати на впровадження заходів, що пов'язані з ліквідацією наслідків такої події (оплата послуг сторонніх організацій, зарплата працівників, зайнятих на відновлювальних роботах, вартість матеріалів, необхідних для відновлення пошкоджених об'єктів тощо) та витрати на запобігання виникненню надзвичайних подій (підготовка і реалізація комплексу заходів, спрямованих на регулювання безпеки діяльності господарюючого суб'єкта, проведення оцінки рівнів ризику виникнення надзвичайної події, вартість експертиз, досліджень і прогнозів, які необхідні для підтвердження реальної загрози щодо можливого перебігу подій з метою недопущення їх переростання у надзвичайні).

Надзвичайні події можуть класифікуватись як непередбачені або як події після дати балансу. Щодо подій після дати балансу та непередбачених подій, то вони не обов'язково є надзвичайними. Дані операції слід чітко розмежовувати з ціллю правильного відображення в обліку для використання такої інформації в майбутніх аналітичних обґрунтуваннях рішень.

Значна увага має бути зосереджена на особливостях управління надзвичайною ситуацією в контексті впливу на неї державних структур. Таким чином, є проблема в приховуванні інформації про надзвичайні події через можливість притягнення до різних видів відповідальності посадових осіб, причетних до бездіяльності у випадку настання надзвичайної події. Або, навпаки, спотворення звітності про величину збитків і втрат від надзвичайних подій з

метою отримання щонайбільшої суми відшкодувань з бюджету.

Одним з вагомих нововведень є формування резервів для ліквідації наслідків надзвичайних подій залежно від їх причини виникнення і джерел покриття втрат.

Висновки. Географічне положення, природно-кліматичні умови, техногенне навантаження та соціально-політична ситуація стають причиною порушення звичайної виробничо – фінансової діяльності суб'єкта господарювання. Події або операції, які відрізняються від звичайної діяльності підприємства є надзвичайними.

В процесі виникнення таких подій у суб'єкта господарювання з'являється безліч питань щодо констатації факту перебігу таких подій та відображення їх в обліку. Ще більшої невизначеності додають постійні редагування законодавчої бази та відсутність достатньої кількості друкованих праць по цій темі.

Список використаних джерел:

1. Облік та аудит надзвичайних доходів і витрат підприємств. Автореф. дис... канд. екон. наук: 08.06.04 / О.Л. Міклуха; Київ. нац. торг.-екон. ун-т. — К., 2006. — 22 с. — укр.